

mert jön a nádpálca!); továbbá azok a tanítók, akiknek szemében a tananyag fontosabb a gyermeknél s akikben a felelőssel és a dolgozatírással járó szorongások és félelem iránt nincs kellő megértés, belátás és elnézés.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy itt a nevelésnek, tanításnak egy eddigig kevésbé méltott területével van dolgunk. Jól mondja egy német szerző: „Az iskolába kerülés a gyermek életvonalának megtörését jelenti, amelynek mélységéről alig van még helyes elképzelésünk“. A sikerrel biztató megmunkálás csakis a szülők, tanítók és orvospszichológusok egyetértő és a fokozatos lelki edzést szem előtt tartó közreműködésével lehetséges. Az emlégetett szeretet és türelem határait pedig az akarat jegyében fejlesztett lelkiismeretes munkaszeretet és teljesítmény követelménye szabja meg, nehogy az ellenkező végletbe essünk.

—m—

Deák Gyula: Feljegyzések a polgári iskola és a tanáregyesületek multjából.
Budapest, 1938. Az Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesület kiadása. 111 lap.

A polgári iskolának mint *egyetemes* iskolafajnak is, mint a *magyar* közoktatásügy igen nagyjelentőségű intézményének is egyik, nemcsak tényleges szolgálata idején fáradhatatlan munkása, hanem nyugalma éveiben is önzetlen, odaadó, lelkes barátja lép eléünk előttünk levő könyvében Deák Gyula nyug. állami polgári iskolai igazgató és szakfelügyelő érdekes adatgyűjteményével. Páratlan szorgalomra és nagy körültekintésre valló följegyzések ezek, a följegyzéseknek valóságos tömege, melyek kronológiai rendbe vannak sorakoztatva s évkönyvi szerkezetbe és adatokba öltöztetve. Csak aki maga végigélte e nevezetes, de fejlődésében sok halsorsot ért, szinte balszillagzat alatt született magyar iskolafajnak majdnem egész életét vagy legalább is annak kétharmad-részét s akinek így már ifjúkorában módjában volt a polgári iskola gyökereire is igen közelről visszatekinteni, csak az hordhatta össze ilyen pontosan, ilyen mindenre gondolóan, ilyen kimerítően a szoros értelemben vett polgári iskola 70 éves történetének minden mozzanatát. S ezzel pompásan kiegészítette a magyar polgári iskolára vonatkozó eddigi történeti irodalmat. Mindenkinék, ki az oktatásügy története iránt érdeklődik s aki jártas annak birodalmában, el kell ismernie, hogy nincs a magyar iskolafajok között még egy, mely olyan szeretettel, odaadással, szorgalommal gondozta volna saját történetét s oly összefoglalóan és mégis részletesen s behatóan föltárta volna fejlődésének menetét, kidolgozta volna jelen állapotának rajzát, mint a polgári iskola. Elég e tekintetben az 1928-ban a polgári iskola 60 éves jubileumára készült monográfiákra: Győri Vilmosnak *A polgári iskola gondolatának kialakulása* (1929), vitéz Sághelyi Lajos dr.-nak *A magyar polgári iskola hatvanéves multja* (1929) és ugyancsak Győri Vilmosnak *Az 1876—1938-ig megjelent polgári iskolai közlönyök ismertetése és repertórium* (1929) című, testes köteteket kitevő műveire utalnom. Ezeket egészíti ki a legnagyobb részletességgel, időrendi feldolgozásban készült gyűjteményével Deák Gyula.

A könyv címe maga megmondja, hogy a szerző nem összefüggő anyagot tárgyal elbeszélő vagy fejtegető módon, hanem részleteket, érdekesebb adatokat

évek szerinti sorrendben, mint a rómaiaktól eredő évkönyvek (*annales*) műfaja. Belekerül minden, ami kapcsolatos magával a szóbanforgó iskolafajjal és az ennek körében alakult tanáregyesületekkel.

Deák Gyula olyanformán képzei az egészet, mint a művelt, rendes, de középsorsú ember élete tartalmát a gyermekkortól a vég eljöveteleig: „tanulás, vizsgálat, játék, kirándulás, utazás, sport, zene, házasság, gyermekek, születések és halálesetek a családban, jó sors, máskor szűkölködés, előmenetel, több fizetés, sok-sok robot után nyugdíj, s mindezekre visszatekintve magunk előtt áll az átélt élet“. Így az iskolafajok és tanügyi egyesületek életében is vannak különböző szakaszok, melyek egymásutánjának áttekintése tanulságos keresztmetszete vagy szelete a művelődési életnek. „Előmunkálátok a megalapításra, a működés megkezdése, emelkedések és süllyedések, irányító rendeletek, Tantervek, Utasítások, Szabályzatok, törvényes rendelkezések, folyóiratok az ügy támogatására, lelkes emberek munkájának bekapcsolódása, kiválóságok feltűnése, kitüntetése, majd letűnése az Élet színpadáról. És még sok-sok egyéb.“ Könyvünk szerzője a fentiekben valóban kitűnő szempontokat ad művének értékeléséhez, s aki meleg szeretettel csügg művelődéstörténeti érdeklődéseinek közepegy-egy eredeti nemzeti intézmény sorsán és szívesen von le az ilyenekből tanulságot, az bizonyára érdeklődéssel olvasgat a száraz adathalmaznak látszó gyűjteményben. A XIX. század nagy gondolatának, a nemzetet fönttartó *polgári* elem kiművelésének sorsfordulatait tárja elénk, vagyis annak a rétegnek lelkiségét mutatja be fejlődőben, melynek előzményei nélkül — bárki bármit mond is — a XX. század legújabb s legkorszerűbb eszméje, a *népiség* gondolata sem alakulhatott volna ki értékes tartalommal.

Olvasgatás közben, az adatok nagy változatossága mellett érezzük, hogy a könyvbe foglalt anyag forrásának pontos megjelölése minden adatnál nemcsak a szerző nagy lelkiismeretességéről tesz bizonyosságot, hanem midőn ily módon filológiai pontossággal alátámasztja adatait, egyúttal tudományos érzékének is tanújelét adja, mert a bármely tárgy történetírójára nézve ma már föltétlenül és teljes mértékben kötelező pragmatizmust és a fejlődéstörténeti eljárás szempontjait szem előtt tartja. Pragmatizmusának lelkiismeretességét igazolja néhány befejező megjegyzése is, melyben az esetleg fölmerülő adathiánymegállapításokkal szemben is közli okait és szempontjait. A könyv használhatóságát nagyon előmozdítja a függelékként közölt rendkívül gazdag és jól áttekinthető névmutató és külön tárgymutató. Ez utóbbi egyúttal összefoglaló képet nyújt arról a számos és sokféle mozzanatról, mely a magyar polgári iskola életében — lehet mondanunk — másfél század óta fölmerült.

Ezekért az értékekért szíves örömmel és teljes elismeréssel köszöntjük Deák Gyula munkáját, mint a magyar polgári iskola szinte tökéletes *curriculum vitae*-jét. Meg vagyunk győződve, hogy e mű a polgári iskola minden munkásának és barátjának könyvei közt mint kedves emlékkönyv, a közoktatásügy kérdései iránt érdeklődő más pedagógusok asztalán pedig mint mindenkor hasznos forrásmű fog helyet foglalni.

Gyulai Agost.